

Sindbjerg - Stoubjerg

Sindbjergs og Stoubjergs skråninger udgør den ene side i en tunneldal, som dannedes i sidste istid, hvor smeltevandets samlede sig under isen og strømmede mod nordvest ud mod isens rand ved grænsen mellem Østjylland og Vestjylland. Smeltevandet, som udformede Vestjyllands hedesletter, har inde under isen udgravet den mægtige tunneldal, der strækker sig fra Århus til vest for Silkeborg. Da isen smeltede, styrtede isloftet ned i tunneldalens bund og beskyttede den mod at blive udfyldt af smeltevandssandet, som afsattes i floddalen. Der, hvor isklumperne lå, dannedes Silkeborgsøerne (langsøerne), idet isen i jorden smeltede og gav plads for grundvandets indtrængen. Bredderne af dalen gav ikke efter, men ligger stadig som en sandet flodbred, der netop her ved Sejs er bevaret i natur tilstand.

De kløfter og korte dale, der fra hoveddalen skærer sig ind i morænelandskabet, er opstået som regnkløfter i den vegetationsløse periode efter istiden. Herved skabtes de falske bakker Sindbjerg og Stoubjerg. Falske bakker er en flade, der er gennemskåret af så mange dale, at fladens rester fremtræder som bakker. Himmelbjerget er således også en falsk bakke.

Da klimaet blev bedre efter tundratiden, vandrede først birkeskoven ind. Senere fulgte fyr, der atter langsomt fortrængtes af egeblandingsskoven. I egeblandingsskoven fandtes pletter af lyng i lysningerne.

For ca. 100 år siden var heden et af de mest udbredte plantesamfund i Danmark. Det var dog især i Midt- og Vestjylland, den fandtes. En af grundene til at hederne bredte sig så kraftigt var, at man ryddede løvskoven for at få agerland. En anden var datidens primitive landbrug, svedjebruget; man ryddede skoven, dyrkede jorden nogle år, forlod den og ryddede et nyt stykke skov. På den forladte jord havde lyngen let ved at brede sig, især hvor skoven afgravedes af kvægets græsning.

Foretoges skovrydningen på steder, hvor jorden bestod af et tyndt muldlag på sandbund, udvaskedes jordens næringssalte hurtigt af regnvand. Mulden blæste bort, og indvandringen af de mordannende planter, hedelyng og revling medførte, at morlaget blev så kraftigt, at skoven havde svært ved at forny sig. Her bredte hederne sig.

En hede er et plantesamfund, der er domineret af lyngagtige dværgbuske. Danske heder er hovedsagligt knyttet til sure, kalkfattige jorder. Et andet særpræg ved hederne er forekomsten af al. Allaget er fremkommet på den måde, at det kulsyreholdige regnvand synker gennem sandlagene og opløser de øvre lags metaller. Herved opstår blegsandet. Sammen med opløst humus fra overfladen udfældes metallerne længere nede og kitter sandkornene sammen til et hårdt lag, allaget.

Hedelyng er nok den vilde plante, som hede-bønderne anvendte mest i forrige århundrede. Man anså det som en stor mangel ved en gård, hvis der ikke hørte et stykke hede til den. Brugen af lyng som brændsel var nok den mest almindelige anvendelse af den.

Det var den høje, kraftige lyng som brugtes. Men også i de store fritliggende bageovne, hvor man bagte brød til en måneds forbrug ad gangen, anvendtes lyngen som brændsel. Man kaldte det bagelyng. Det var også en kærkommen indtægt at sælge lyngen til bagerne i købstaden. Et særpræg for hedeegnen var de sribede stråtage, hvor lyng og strå var lagt lagvist. Fordelen var den, at den grenede lyng gjorde det vanskeligt for blæsten at rive hul i taget. Af sparsommelighedshensyn anvendte man lyng som underlag i sengen. Det havde dog den ulempe, at musene ofte lavede reder i sengen. Endvidere lagde man ofte et lag lyng på de sandede veje, for at hjulene ikke skulle synke for dybt i sandet. Den unge lyng blev - i strenge tider - anvendt som foder for køer, stude og ungkreaturer.

Næsten al den natur vi har her i Danmark, er blevet til gennem menneskets udnyttelse af den oprindelige urskov.

Heder, enge og overdrev og de fleste skove er således ikke natur, men derimod såkaldte halvkultursamfund.

Lyngheden er en menneskeskabt naturtype, som er stærkt truet af tilgroning. Den kvæles i gyvelbuske og skov, efter at græsning og slåning er ophørt. Hvis lyngheden skal bevares, må den plejes, f.eks. ved at lade den afgræsse af kreaturer.

På Sindbjergs skrån timer har man om sommeren haft kvæg gående for at afgræsse vegetationen. Kvæg græsser både lav og høj vegetation, og er derfor velegnede til denne pleje. Dog lader man kun kvæget græsse i perioder, da der ellers sker en for voldsom nedslidning af området.

Det kan synes paradoksalt, at man således er nødt til at pleje heden. Men da den er menneskeskabt, ved at man ryddede skovene, vil skoven atter i løbet af 50-100 år brede sig på heden, hvis man ikke holder øje med den. Det hænger sammen med hedelyngens livscyklus; når en lyngplante er 20-30 år gammel, dør den - ikke på én gang, men kvist efter kvist. Når

planten således svækkes, overvokses den af mos, revling eller bølget bunke. Under disse mørke forhold kan lyngfrø ikke spire, og da planten ikke kan formere sig ved sideskud, dør den. Man regner med at på 1m² hedejord findes ca. 1 million lyngfrø. De spirer først, når heden enten afbrændes, slås eller afgraves.

I dag er det tydeligt, at lyngen på Sindbjerg og Stoubjerg er ældre end på selve heden. Det hænger sammen med en stor brand, der hærgede Sejs Hede i 1939, hvor omkring 50 ha. hede brændte, og kun bakkerne blev skånet.

Sikringen af hedebakkerne Sindbjerg og Stoubjerg skete frivilligt og på privat initiativ; fabrikant Johs. Hammer og redaktør Sophus Sørensen, Silkeborg Avis, købte hedebakkerne i 1910. I 1919 blev bakkerne fredet. Fremover skulle de ligge som lynghøje, som de gør nu. Silkeborg Turistforening fremsatte i 1943 en anmodning om fredning af de øvrige arealer, Sejs Hede og dalen mellem Sindbjerg og Stoubjerg. Man mente, at den første fredning ville blive forstyrret, hvis man ikke fik de øvrige arealer inddraget. Der var nemlig stor fare for, at den 56 ha. store Sejs Hede skulle udstykkes og bebygges med sommerhuse. Endvidere var der planer om at oprette en fårefarm og en bigård. Skete dette, ville et særpræget midtjysk landskab gå tabt.

Først i 1947 blev hele området fredet, og ifølge amtsfredningsnævnets kendelse er der lagt følgende begrænsninger på området: "De fredede arealer skal bevares i deres nuværende tilstand og må navnlig ikke afgraves eller på anden måde forstyrres. Gravning med naturvidenskabeligt formål samt indsamling af planter og dyr må kun finde sted med undervisningsministeriets tilladelse. Arealerne må ingensinde bebygges, opdyrkes, beplantes, drænes, grøftes eller indhegnes. Lyngen må ikke afdrives eller afbrændes. Der må ikke anbringes lysmaster, telefonpæle eller lign. Færdsel på arealerne uden for stierne er kun tilladt med undervisningsministeriets tilladelse.

Foruden at være geologisk instruktiv er Sejs Hede interessant, fordi den danner en overgang mellem de vestjyske heder, der præges af et nedbørsrigt klima, og hederne på Djursland, hvor klimaet er mere tørt. Dette medfører en særpræget plantevækst. Endvidere findes der på hedebakkerne flere interessante sommerfugle og natsværmerarter, bl.a. Sørgekåbe og Blå Ordensbånd.

Foruden hedelyng, som er den dominerende plantevækst, findes arter som revling, tyttebær, tormentil, gyvel, ene, bævreasp, bølget bunke og mange forskellige arter af mosser og laver. Nordsiden af bakkerne er bevokset med bævreasp og ørnebregner. På Stoubjergs østskråning findes endvidere tørst.

Sagnene om Sindbjerg og Stoubjerg

”To kæmper ville engang fylde en bro over Gudenåen ved Sejssnævringen, men de blev kede deraf, før arbejdet var færdigt. Derefter bar de, hvad de havde samlet sammen hen på de steder, hvor Sinnebjerg og Staunsbjerg nu ligger og stode op på bjerget, og derfra sloges de...”

”En kæmpe er begravet således, at Stoubjerg dækker hans hoved, Sindbjerg kroppen, og den lange bakke gennem Nordskoven til Silkeborg dækker benene.”

Til dalen lidt øst for Sindbjerg og Stoubjerg knytter sig et andet sagn om kæmper. Dalen hedder Borgedal, og her skal kæmpen Borke ligge begravet. Han var så stor, at hans krop ligefrem danner forhøjninger i dalen. Ved sin side har han sit slagsværd, som er af jern med guldgreb eller fæste. Gudenåen mellem Brassø og Borresø kaldtes for ”Borkeså”.